

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԱՍԻԱ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Արևելյան Ասիան Ասիա աշխարհամասի ընդարձակ տարածաշրջան է, որը տարածված է հյուսիսում՝ Ռուսաստանի, Կենտրոնական, Հարավային և Հարավարևելյան Ասիայի միջև: Տարածքը մոտ 12 մլն կմ² է, որը կազմում է Ասիայի ամբողջ տարածքի ավելի քան 1/4-ը: Այսպիսի մեծ տարածքն առանձնանում է բնական պայմանների մեծ բազմազանությամբ:

Արևելյան Ասիայի տարածքում ըստ մակերևույթի բնույթի առանձնանում է ֆիզիկաաշխարհագրական երկու ենթատարածաշրջան: Արևմտյան մասում հիմնականում լեռներ են և սարահարթեր՝ Հիմալայների արևելյան լանջերը, Կունլուն, Մոնղոլական Ալթայ և այլ լեռնաշղթաները, ինչպես նաև Տիբեթի, Գոբի, Տակլամական և այլ սարահարթերը: Լեռներում և սարահարթերում մարդու կյանքի համար վտանգավոր են սառցադաշտը, ցուրտը, կլիմայի չորությունը, ինչպես նաև երկրաշարժերը: Տարածաշրջանի արևելքում խաղաղօվկիանոսյան երկրաշարժավտանգավոր գոտու մի հատվածն է, իսկ արևմուտքում՝ միջերկրածովյան-ասիական (Ալպ-Հիմալայան) գոտու մի հատվածը: Արևելյան Ասիայում են տեղի ունեցել աշխարհի ամենակործանարար երկրաշարժերը՝

Տարածաշրջանի արևելյան մասում մակերևույթը գլխավորապես հարթավայրային է: Այստեղ առավել խոշորը Մեծ Չինական դաշտավայրն է՝ գյուղատնտեսական մթերքի արտադրության խոշորագույն տարածքներից մեկը: Թեպետ բնական պայմաններն այստեղ բարենպաստ են տնտեսական գործունեության համար, սակայն երբեմն լինում են ջրհեղեղներ, ավերիչ թայֆուններ և ցունամիներ:

Հանքային հանածոների հետախուզված պաշարներով Արևելյան Ասիան աշխարհի առավել հարուստ տարածաշրջաններից է: Առանձնապես մեծ են **քարածխի, նավթի, երկաթի, մանգանի, անագի, ալյումինի, կապարի, ցինկի, ուրանի** պաշարները: Դրանց մեծ մասը Չինաստանում է (տե՛ս համապատասխան բաժինը):

Տարածքի զգալի ձգվածության և մակերևույթի բարձրությունների մեծ տատանումների հետևանքով կլիմայական պայմանները խիստ բազմազան են, նույնիսկ հակադրական: Արևելյան Ասիայի մեծ մասում կլիման մուսսոնային է՝ ամառային առատ տեղումներով: Տեղումների տարեկան քանակը հյուսիս-արևելքում 250-700 մմ է, արևելքում՝ 400-900 մմ, հարավ-արևելքում՝ 1000-2000 մմ, իսկ Ճապոնական ու մյուս կղզիներում՝ 2000-3000 մմ:

Գետային ցանցի խտությունն ու գետերի ջրառատությունը կախված են ինչպես կլիմայական պայմաններից, այնպես էլ մակերևույթի բնույթից: Տարածաշրջանի արևելյան մասում գետային ցանցը խիտ է, իսկ արևմտյանում՝ նոսր: Առանձին միջլեռնային ընդարձակ սարահարթերում մշտահոս գետեր չկան:

Հուհանսե գետի դեղին ջրերը

Տիրերթի սառցադաշտերից սկիզբ են առնում Ասիայի խոշորագույն ու ջրառատ գետը՝ **Յանցզին** (Երկար գետ), ինչպես նաև **Հուանհեն** (Դեղին գետ), Սիցզյանը (Արևմտյան գետ, իսկ ստորին հոսանքում՝ Մարգարտյա գետ), **Սալուինը**, **Մեկոնգը**, **Բրահմապուտրան**², որոնք այս հատվածում օժտված են ջրաէներգետիկական հսկայական պաշարներով:

Արևելյան Ասիայի բնակչության ընդհանուր թիվը 1,5 միլիարդից ավելի է, որը կազմում է երկրագնդի բնակչության 1/5-ը: Տարածաշրջանի բնակչությունը, բազմազգ է: Միայն Չինաստանում բնակվում է ավելի քան 50 ժողովուրդ՝ **չինացիներ, ույղուրներ, մանջուրներ, մյաոներ, տիրեթցիներ**: Մեծաթիվ ժողովուրդներից **ճապոնացիներն** ու **կորեացիները** հիմնականում բնակվում են իրենց հայրենիքում, որոնք միազգ պետություններ են: Բնակչության բնական աճն աշխարհի բնակչության ընդհանուր աճից ցածր է (բացառությամբ Մոնղոլիայի): Այդ ցուցանիշը հատկապես ցածր է Ճապոնիայում և Չինաստանում՝ պետությունների վարած բնական աճի նվազմանն ուղղված հետևողական ժողովրդագրական քաղաքականության շնորհիվ:

Բնական պայմանների բազմազանության պատճառով տարածաշրջանում բնակչությունը խիստ անհամաչափ է տեղաբաշխված: Բնակչության խտությունը հատկապես մեծ է Ճապոնիայում ու Կորեայի Հանրապետությունում, միջին մակարդակի վրա է Չինաստանում և փոքր է Մոնղոլիայում:

Տարածաշրջանում քաղաքների աճի, ինչպես նաև դրանցում բնակչության և տնտեսության կենտրոնացման գործընթացը նույնպես միանշանակ չի կարելի գնահատել: Ճապոնիայի քաղաքներում բնակվում է երկրի ամբողջ բնակչության 79%-ը, իսկ Կորեայի Հանրապետությունում՝ նույնիսկ 83 %-ը: Սակայն տարածաշրջանի խոշորագույն երկրի՝ Չինաստանի քաղաքներում բնակվում է երկրի ամբողջ բնակչության 47 %-ը: Այնուամենայնիվ, տարածաշրջանում առկա է մեկ միլիոնից ավելի բնակիչ ունեցող շուրջ 200 քաղաք:

Արևելյան Ասիան աշխարհի հնագույն բնակեցված տարածաշրջաններից է: Այն նաև մարդու տնտեսական գործունեության հնագույն օջախներից է: Դեռևս 7-8 հազ. տարի առաջ այս արածաշրջանում մշակել են բրինձ, կորեկ և այլ մշակաբույսեր: XIII դարի ճանապարհորդ Մարկո Պոլոն զարմացել էր Արևելյան Ասիայի հրաշքներով՝ ապրանքներով ու շինություններով:

Տնտեսությունը: Արևելյան Ասիայի բնական պայմաններն ու ռեսուրսները բարենպաստ նախադրյալներ են ստեղծել և՛ արդյունաբերության, և՛ գյուղատնտեսության զարգացման համար: Սակայն այս տարածաշրջանի երկրները երկար ժամանակ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման գործընթացից զրեթե դուրս են մնացել: Օտարերկրյա կապիտալի ներդրման շնորհիվ զարգացման «անշարժ կետից» առաջինը դուրս եկան Ճապոնիան և **Հոնկոնգը (Մյանգանը)**, որոնց հետևեցին **Կորեայի Հանրապետությունը**, Չինաստանից փաստորեն անջատված **Թայվան** պետությունը, իսկ վերջին տարիներին՝ նաև հզոր **Չինաստանը**: Կորեայի Հանրապետությունը, Թայվանը, մինչև Չինաստանի հետ վերամիավորվելը՝ նաև Հոնկոնգը (Մյանգանը), ինչպես նաև Հարավարևելյան Ասիայում գտնվող Սինգապուրը, զարգացել են ավելի արագ, քան զարգացող երկրներն ընդհանուր առմամբ:

Դրանք հասել են արդյունաբերական զարգացման բարձր մակարդակի, ուստի գրականության մեջ անվանվում են **նոր արդյունաբերական երկրները**:

Տնտեսական ներուժով ներկայումս այս տարածաշրջանն աշխարհի առաջատարներից է, իսկ զարգացման տեմպերով՝ ամենաարագ զարգացողը: Անճանաչելիորեն փոփոխվել է Արևելյան Ասիայի ավանդական բնապատկերը:

Ժամանակակից երկնաքերները սովեր են գցում արևելասիական ավանդական տների վրա: Բազմաթիվ հսկա կառույցներ հիացնում են մարդկանց: Գրեթե ամբողջ ծովափնյա գոտին դարձել է պատմության մեջ երբևէ առավել մեծ փոփոխություններ կրած տարածաշրջանը:

Երկնաքերների քաղաք Հոնգկոնգը

Տնտեսականից բացի՝ Արևելյան Ասիայում XX դարում տեղի են ունեցել նաև քաղաքական քարտեզի փոփոխություններ: Մոնղոլիան, Չինաստանը և Կորեայի Ժողովրդադեմոկրատական Հանրապետությունը դարձան սոցիալիստական պետություններ: Չինաստանից անջատվեց Թայվանը, Կորեա պետությունը բաժանվեց 2 պետության: Այդ վիճակը պահպանվում է մինչ օրս՝ որպես չլուծված քաղաքական լուրջ խնդիր:

Արևելյան Ասիայի պետությունները միմյանցից տարբերվում են մի շարք հատկանիշներով: Տարածքի մեծությամբ առավել խոշոր պետությունները Չինաստանն ու Մոնղոլիան են, բնակչության թվով՝ Չինաստանն ու Ճապոնիան, տնտեսական հզորությամբ՝ Չինաստանը, Ճապոնիան և Կորեայի Հանրապետությունը: Ըստ պետական կարգի՝ Ճապոնիան միապետություն է, իսկ մնացյալները՝ հանրապետություններ: Զարգացման մակարդակի տեսանկյունից՝ Ճապոնիան զարգացած երկիր է, իսկ մյուսները՝ զարգացող երկրներ: Ըստ սոցիալ-տնտեսական համակարգի՝ Կորեայի Ժողովրդադեմոկրատական Հանրապետությունը դեռևս սոցիալիստական երկիր է, իսկ մյուսները՝ շուկայական տնտեսությամբ երկրներ²:

Տարածաշրջանի «տնտեսական միջուկը»՝ առավել բարձր զարգացած արեալը, ներառում է Ճապոնիան, Կորեայի Հանրապետությունը և Թայվանը, որոնք գրականության մեջ անվանվում են **Ջակոտա** (Japan, Korea, Taiwan բառերի հապավում): Երկրորդ արեալը Չինաստանի արևելքն է՝ ներառյալ Սյանգանը (Հոնկոնգը) և Մակաոն:

Տարածաշրջանին են պատկանում տասնյակ արտադրատեսակների գծով աշխարհում առաջին տեղերը:

Տարածաշրջանն աշխարհի առաջատարն է **աձխի հանույթով, սև մետաղաձուլությամբ, մեքենաշինության** որոշ **արտադրատեսակների, տեքստիլ** արդյունաբերության, **հացահատիկի, ոչխարների ու խոզերի գլխաքանակի, ձկնորսության** և բազմաթիվ արտադրությունների գծով: